

המקדש במדרש

ט"ו בשבט

”כָּל מַרְיָם תְּרוּמַת כֶּסֶף וְנַחֲשֶׁת הַבְּיָאוּ אֶת תְּרוּמַת ה' וְכֹל אֲשֶׁר נִמְצָא אֵתוֹ עֲצֵי שִׁטִּים לְכֹל מְלֶאכֶת הָעֲבֹדָה
הַבְּיָאוּ” (שמות ל"ה)

בפרשיות השבוע בהם אנו נמצאים בני ישראל בצעדיהם הראשונים במדבר. בתוכנית המקורית – תחנה ראשונה בהר סיני ותחנה שניה בארץ ישראל. בארץ הם יתוודעו למציאות של ארץ זבת ודבש וארץ שבעת המינים, אשר כדי להנאות מפירותיה יש לזרוע ולחרוש, לנטוע ולקצור. זהו שבחה של הארץ – יגיע כפיך כי תאכל. לפעמים אף לא תאכל את אשר תנטע, ורק הדורות הבאים אחריו ייהנו מן הפירות. אך כרגע הזוון זה נראה רחוק, אף ללא העונש לנדוד במדבר ארבעים שנה, ובני ישראל יוצאים ממצרים עמוסים מכל טוב מצרים אשר שאלו ולקחו טרם צאתם. הרבה משלל המצרים ישמש בעתיד לבניית משכן ה', ובתוך כל אלו מציין הכתוב שיש כאלו 'אשר נמצא איתו עצי שיטים'. מדוע שאדם מן השורה ישמור בביתו עצי שיטים?

המדרש שלנו מלמד אותנו שלעצים אלו יש 'היסטוריה ארוכה', דרכם נלמד כיצד מצפים לישועה. זאת לכבוד ט"ו בשבט- ראש השנה לאילנות.

בראשית רבה פרשה צ"ד,

”ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע – להיכן הלך? אמר רב נחמן שהלך לקוץ ארזים שנטע אברהם וקיננו בבאר שבע היך מד"א (בראשית כא) ויטע וגו' כתיב (שמות כ) והברית התיכון בתוך הקרשים. אמר ר' לוי והברית התיכון שנים ושלושים אמה היו בו מהיכן מצאו אותו לשעה? אלא מלמד שהיו מוצנעין עמהם מימות יעקב אבינו הה"ד (שם לה) וכל אשר נמצא איתו עצי שיטים אשר ימצא אתו אין כתיב כאן אלא אשר נמצא אתו. א"ר לוי ממגדל צבעיא קצצום והביאום עמהם למצרים ולא נמצא בהם לא קשר ולא פקע אעין דשטים הוה במגדלא והיו נוהגים בהם איסור משום קדושת הארון ושאלון לרבי חנינא חבריהון ורבנן אמר להם אל תשנו ממנהג אבותיכם”

מה לשים לב בקריאת המדרש

א. המדרש דן בשאלה מדוע עצר יעקב אבינו בבאר שבע בדרכו למצרים. ומתרץ המדרש שיעקב הכין את עצי השיטים שאברהם אבינו הכין שנים קודם לכן, והוריד אותם למצרים. (זאת בניגוד למדרשים אחרים שבהם נראה שיעקב הוא שנטע)

ב. על פי זה מתרץ המדרש גם את השאלה היכן היו לבני ישראל עצי שיטים עבור בניית המשכן, ובמיוחד היכן היה להם עץ באורך 32 אמה (=16 מטר) עבור הברית התיכון.

ג. עוד מדייק המדרש מכך שכתוב 'שנמצא איתו' - כלומר שכבר היה לו מראש, ולא כתוב 'אשר ימצא עצים'.

ד. סוף המדרש מתאר אנשים ששנים לאחר חורבן בית המקדש השני, היתה להם מסורת שעצי השיטים ביישובם מגדל צבעיא, הם הם העצים שלקח יעקב. כיוון שהם חששו שהם הוקדשו לעבודת המקדש ובמיוחד לבניית הארון, הם שאלו את רבי חנינא חבריהם האם ניתן להשתמש בהם, והוא ענה שאסור לשנות מן המסורת ואין להשתמש בהם.

ה. מכאן נסיק שאברהם אבינו ויעקב אבינו ידעו מראש שעצים אלו ישמשו למשכן וכליו!!

חלק א' במדרש- מי נטע את העצים?

על פי המדרש שלנו, אברהם אבינו נטע את העצים. זאת על פי הפסוק:

” וַיֵּטַע אֵשֶׁל בְּבְאֵר שֶׁבַע וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם”
(בראשית כ"א, ל"ג)

לפי הבנת המדרש, כאן הציב אברהם אבינו את היסוד לבניין המשכן (והמקדש כפי שנראה בהמשך). השלב הראשון הוא הכנת החומרים. נטיעת האשל מסמלת את זריעת הגרעין, הזרע כדי שבעתיד יהנה מישוהו מן הפירות. (בדומה לסיפור על חוּנִי והזקן שנטע לבני בניו עץ הרוב). המדרש לא משתמש בלשון יסודות, אלא אומר שזהו הבריה התיכון. הן באופן סמלי- הדבר שמחזיק את הכל, והן באופן מעשי שממנו בנו את הבריה התיכון. התרגום מוסיף עוד 'שחקנים לסיפור:

"ונגרא מציעאה בגו לוחיאי משלביש מן סייפי לסייפי מן אילנא דנציב אברהם בבארה דשבע וכד עברו ישראל ית ימא קטעו מלאכיא ית אילנא וטלקוהו לימא והות טפי על אנפי מיא והוה מלאכיא מכריו ואמר דין הוא אילנא דנציב אברהם בבירא דשבע וצלי תמן בשום מימרא דיי ונסבוהי בני ישראל ועבדו מניה נגרא מציעאה אורכיה שובעין אמין ופרישן מתעבדן ביה דכד הוו מוקמין ית משכנא הוה מתגלגל הי כעכנא חזור חזור מלגיו ללוחי משכנא וכד הוה מתפרק הוה פשיט הי כחוטרא" (יונתן בן עוזיאל על הפסוק 'והבריה התיכון מבריה מן הקצה ועד הקצה' שמות כ"ו, כ"ח)

תרגום חופשי: והבריה התיכון מבריה מן הקצה ועד הקצה. והוא מן האילן שהציב אברהם אבינו בבאר שבע, וכשעברו בני ישראל את הים, קצצו מלאכי השרת את האילן וזרקו אותו לים, והיה צף על המים, והיו המלאכים מכריזים: זהו האילן שהציב אברהם בבאר שבע, והתפלל שם לפני ה', וקרא בשם ה'. ולקחו אותו בני ישראל ועשו ממנו בריח תיכון באורך שבעים אמה. וכשהיו מכניסים אתו לקרשי המשכן היה מתגלגל ומסתובב מן הקצה ועד הקצה כעכב-נחש. וכשהיו מוציאים אותו היה נמתח כמקל".

ניתן לומר שאלו מדרשים חלוקים. אך אולי אפשר לומר שאת רוב הקרשים אכן הוריד יעקב, ורק את הקרש הארוך הזה לקחו המלאכים. בין כך ובין כך אנו למדים על ההכנות שנעשו לבניין המשכן כארבע מאות שנה לפני בנייתו!!

אברהם אבינו ידע שבני ישראל ירדו למצרים. אך ידע שבסופו של דבר הם יחזרו לארץ המבטוחה. המלאכים מיהרו להזכיר זאת לבני ישראל עוד בקריעת ים סוף. אל תשכחו: המטרה היא להגיע חזרה לארץ על מנת לקרוא בשם ה' אל עולם!

רש"י מביא מדרש אחר המלמד שיעקב אבינו נטע את העצים בעצמו. לפי זה העצים היו 'רק' בני 210 שנים. זאת בביאורו לפסוק: " וַעֲשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים לְמִשְׁכַּן עֲצֵי שִׁטִּים עֲמֻדִים" (שמות כ"ו).

"ועשית את הקרשים - היה לו לאמר: ועשית קרשים כמו שנאמר בכל דבר ודבר. מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך. יעקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים בידכם. הוא שיסד הפייטן בפיוט שלו 'טס מטע מזורזים קורות בתינו ארזים'. שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן: (רש"י על שמות כ"ו, ט"ז)

רש"י מדייק מה"א הידיעה במילה קרשים, שאלו קרשים שהיו כבר מוכנים ומזומנים, ומתבסס על המדרש תנחומא שם מופיעה גרסה זאת. לפי גרסת התנחומא נבנה המשכן מעצי חוץ לארץ ולא מעצי ארץ ישראל. אך התוספת המעניינת יותר היא שיעקב אבינו ידע את בניו במפורש שעליהם לקחת את העצים ממצרים עבור המשכן. מכאן נבין יותר טוב את כוונת בני ישראל בשירת הים. תביאמו- לארץ ישראל, תתעמו- להתיישב. אך היה להם ברור שהיעד הסופי הוא לבנות בית לה' ולקרוא בשם ה' אל עולם. מקדש ה' כוננו ידך.

חלק ב' במדרש- עצי שיטים עומדים

בסוף דברי רש"י שהבאנו לעיל מובא חלק מפיוט שרש"י הכיר. "טַס מְטַע מְזוֹרְזִים. קוֹרוֹת בְּתִינּוֹ אֲרָזִים". פיוט זה נכתב בתקופת הגאונים על ידי שלמה הבבלי. כאן רומז הפייטן לכך שעצי השיטים, ה'טס', היו נטועים מראש ומזורזים, במובן של מוכנים מראש לכך.

חציו השני של הפיוט ניתן להקרא כמקבילה לחלק הראשון. קורות ביתנו, קרשי המשכן, עשויים ארזים. שמא תשאלו, הרי אלו שיטים ואלו ארזים, ניתן לתרץ שה'שיטה' היא אחד ממני הארז הרבים. כך גם נוכל לתרץ כיצד עץ שיטה שלרוב אינו גדול כל כך, נמצא לצורך בניית המשכן. על הפסוק מישעיהו: 'אַתָּן בְּמִדְבַּר אֶרֶז שְׁטָה וְהִדַּס וְעֵץ שָׁמֶן אֲשֵׁים בְּעֶרְבָה בְּרוֹשׁ תִּדְבַּר וּתְאָשׁוּר יִתְדּוּ', לומדת הגמרא על מיני עצי הארז:

"אמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב: עשרה מיני ארזים הן שנאמר אתן במדבר ארז שטה והדס וגו' " (סוכה ל"ז).

אך ניתן להבין אחרת את הפיוט וללמוד מכאן דבר נפלא. הפיוט כולו הוא תקציר של שיר השירים, והמילים 'קורות בתינו ארזים' הינם למעשה פסוקים מתוך שיר השירים. המשמעות של הפסוק היא ששלמה המלך מתאר את בניין בית המקדש ומבאר שקורות הבית היו מעצי ארז ורצפת הבית מעצי ברוש. (ק'רות בתינו ארזים כהיטנו ברותים= ברושים).

"וַיִּבֶן אֶת קִירוֹת הַבַּיִת מִבְּיַתָּהּ בְּצִלְעוֹת אֲרָזִים מִקְרַקַּע הַבַּיִת עַד קִירוֹת הַסָּפֵן צָפָה עֵץ מִבְּיַת וַיִּצַּף אֶת קְרַקַּע הַבַּיִת בְּצִלְעוֹת בְּרוֹשִׁים" (מלכים א', ו')

לפי זה נלמד שחלק מעצי השיטים ששמשו לבניין המשכן, המשיכו בתפקידם גם בתוך בניין בית המקדש. זה מה שמלמד אותנו המדרש. כך נבין את משמעות הפסוק שראינו לעיל 'עצי שיטים עומדים'.

"תנאי עצי שטים עומדים שעומדין דרך גדילתן. דבר: שלא תאמר אבד סברן ובטל סכויין? תלמוד לומר עומדים קיימין לעולם ולעולמי עולמים" (ילקוט שמעוני שמות כ"ז, שפ"א)

עצי השיטים 'עומדים'. מצד ההלכה שהם חייבים להיות דרך גדילתם, אך מעצם הווייתם, עצים אלו יועדו לכך והם יתקיימו לנצח נצחים.

חלק ג' במדרש- איין רשות להשתמש בהם

בסוף המדרש מובא סיפור על בני מגדל צבעיא שחששו להשתמש בעצי השיטים שהיתה בהם מסורת שמהם השתמשו לבניית ארון הברית. חכמי הדור אסרו עליהם להשתמש בהם לדורות, לא בנימוק הלכתי, אלא בנימוק רעיוני- אל תשנו ממנהג אבותיכם. כאן הם רצו לרמוז לאבותם- אברהם ויעקב. כל עוד עצי השיטים הללו עומדים אתם תזכרו מה הייעוד שלהם, ובעיקר שלכם. מסורת אבותיכם היא לזרוע ולנטוע כדי שיבוא יום, שתהנו מן הפירות. ואם לא אתם, אז בני בניכם.

כל עוד העצים עומדים, אנו נזכור שהזריעה של היום, תביא לבניין של מחר. בע"ה במהרה.

בשולי הדברים ניתן לציין שיתכן מאוד שעצי השיטים הללו אכן קיימים עד היום. בהר הבית ניטש ויכוח מר בין הוואקף והרשויות על גורלם של עצי שיטים ענקיים, חרוכים במקצת, המונחים באזור שער הרחמים והוזזו לאחרונה ממקומם. (הצילום הנ"ל משנת תשס"ז. הכתבה מערוץ 7 מתאריך: כ"א טבת תשע"ד)

צדת הפנים והגנת הסביבה, בראשות ח"כ מירי רגב, דנה היום (שלישי) בהצעה לסדר היום של ח"כ אורית סטרוק, ח"כ משה פייגלין וח"כ חיליק בר, שעסקה בהרס העתיקות בהר הבית.

בין היתר מדובר באחסון לקוי ביותר של קורות עץ עתיקות שמתוארכות סביב תקופת בית המקדש הראשון וכן בערימות של עפר ושרידים ארכיאולוגיים שמוטלות בהר הבית כאבן שאין לה הופכין. כל זאת בעקבות מאבק בין הוועדים והרשויות השונות שעוסקות בהצלת עתיקות, מאבק זה כולל גם את המשטרה והוואקף המוסלמי, וכבר נידון בבג"ץ. את הדיון ניהל ח"כ דוד צור. ח"כ סטרוק סיפרה כי כתושבת העיר חברון היא יודעת כי במערת המכפלה לא ניתן לתקוע מסמר בקיר בלי דיון ארכיאולוגי מעמיק, ותמהה כיצד בהר הבית – האתר הארכיאולוגי החשוב ביותר, לדבריה, תיתכן הפקרות כזו. "אפילו את קורות ביתנו

ט"ו בשבט שמח

מרדכי פרסוף

